

КЛАСИФІКАЦІЯ СКЛАДОВИХ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ЗАГРОЗ

НУСІНОВА О. В.

кандидат економічних наук

Кривий Ріг

Найчастіше під безпекою розуміється забезпечення захисту життєво важливих інтересів суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз. Настання внутрішніх і зовнішніх загроз завжди має ймовірнісний характер, тому деякі автори розглядають безпеку як протилежність ризику. Економічна безпека підприємств залежить від швидкості та адекватності реакції, що забезпечують адаптацію підприємства до змінних умов зовнішнього середовища. Тому під час оцінки економічної безпеки важливо ідентифікувати можливі загрози.

У спеціалізованій літературі економічна безпека розглядається як на макроекономічному (безпека держави), так і на мікроекономічному рівні (безпека підприємства).

Відповідно до Господарського кодексу України [1, с. 20] підприємництво – це самостійна, ініціативна, сис-

тематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Отже, будь-яка підприємницька діяльність є ризиковою за визначенням. Більше того, у сучасній економічній теорії [4] розмір прибутку від діяльності підприємства ставиться у пряму залежність від величини ризику. Таким чином, наявність ризиків та загроз є неодмінною частиною підприємницької діяльності. З метою протидії можливим внутрішнім та зовнішнім загрозам будь-яке підприємство повинно розробити власну систему економічної безпеки.

На рівні підприємства існує велика кількість різноманітних загроз і небезпек. Найбільш поширеною є класифікація загроз за джерелом виникнення (внутрішні та зовнішні загрози). Ця класифікація розглянута у роботах багатьох авторів [3, 2, 6]. У роботі [3] додаються класифікації за ступенем ймовірності (маловірні та реальні загрози), за стадіями підприємницької діяльності (на стадії організації фірми, на стадії функціонування фірми, на заключному етапі), за суб'єктами загроз (з боку кримінальних структур, несумлінних конкурентів, власних працівників), за об'єктами зазіхань (загрози трудовим,

матеріальним, фінансовим, інформаційним ресурсам), за характером відповідальності суб'єктів (загрози з цивільно-правовою, з кримінальною відповідальністю).

Настання внутрішніх і зовнішніх загроз завжди має ймовірнісний характер, тому деякі автори розглядають безпеку як протилежність ризику. У роботі [4, с. 78] безпека визначається як стан, коли ймовірність настання негативних подій (ризик) є незначною. Таким чином, ще однією функцією безпеки є зниження рівня ризику.

У роботі [2] розглянуті також класифікації загроз за можливістю прогнозування (передбачувані та непередбачувані), за можливістю запобігання (керовані та некеровані), за природою виникнення (політичні, економічні, техногенні, правові, кримінальні, екологічні, конкурентні), залежно від величини втрат (труднощі, значні загрози, катастрофічні загрози). У роботі [6] остання класифікація має назву «за ступенем небезпечності» та включає небезпечні, особливо небезпечні загрози. Крім того, даний автор додає класифікації загроз за масштабами здійснення (загальнонаціональні, локальні, індивідуальні), за тривалістю дії (тимчасові, постійні), за сферою спрямування (виробничі, фінансові, експортно-імпорتنі, технологічні, інституційні, соціальні, демографічні, екологічні), за ставленням до загроз (об'єктивні та суб'єктивні), за характером спрямування (прямі та непрямі). У роботі [7] запропонована класифікація за ступенем антропогенного впливу (природні, антропогенні та антропогенно-природні загрози).

На нашу думку, доцільно ввести ще одну класифікацію загроз за формами прояву: *кількісні загрози* (пов'язані з недосягненням або погіршенням показників діяльності підприємства порівняно з встановленими нормативами); *якісні загрози* (пов'язані з якісними змінами у розвитку підприємства, зокрема банкрутство, корпоративні конфлікти, обвал ринку, заморожування банківських рахунків).

Якісні загрози мають ймовірнісний характер та можуть оцінюватись з використанням теорії ризику. Але як зазначалося вище, ризик є основою підприємницької діяльності, тому не усі ризики є загрозами для безпеки підприємства. На нашу думку, лише ризики, пов'язані з якісними загрозами, повинні враховуватись під час оцін-

ки економічної безпеки підприємства.

Поширені класифікації загроз мають певні недоліки та неточності, тому потребують удосконалення та систематизації.

Традиційна класифікація загроз економічній безпеці підприємства за характером не уточнює об'єкт, на який направлена загроза, що, на наш погляд, є недоліком, оскільки по відношенню до одного об'єкту її дії можна вважати прямими, а по відношенню до іншого, навпаки, непрямими (опосередкованими). До того ж, поділ загроз на прямі та непрямі (опосередковані) необхідно проводити за кожним об'єктом дослідження, що дозволяє побудувати багаторівневу класифікацію загроз економічній безпеці підприємства зображену на *рис. 1*.

На *першому рівні* економічні загрози поділяються за характером дії на безпеку підприємства. У даному випадку, під прямими загрозами розуміються ті, які створюють небезпеку в результаті погіршення показників економічних результатів діяльності підприємства, зокрема, зменшення прибутку та погіршення фінансово стану внаслідок підвищення цін на сировину та енергоносії або зменшення попиту на продукцію підприємства. До непрямих загроз відносяться можливі фактори, явища або чинники, які впливають на репутацію підприємства, що в результаті може зменшити його ринкову вартість. Прикладом таких непрямих загроз є збільшення шкідливих викидів в навколишнє середовище, погіршення умов та безпеки праці, ймовірність корпоративних конфліктів. Такі загрози, з одного боку, можуть мати фінансово-економічні прояви – наприклад, у вигляді штрафних санкцій за порушення екологічного або трудового законодавства, але вони мають також й непрямий вплив на безпеку підприємства, оскільки погіршення репутації підприємства приводить до зниження його ринкової вартості.

На *другому рівні* розглядаються та класифікуються загрози, які на першому рівні були ідентифіковані як прямі, але своєю чергою, за ознакою характеру дії на економічний стан підприємства, поділяються на безпосередні та супутні. Таким чином, безпосередні загрози – це наявність таких умов, факторів або дій, що порушують стан

складових економічної безпеки підприємства, які мають прямий зв'язок з його економічним станом (загрози фінансовому та майновому стану підприємства, прибутковості тощо). Супутні загрози негативно впливають на допоміжні складові економічної безпеки підприємства, які мають економічні прояви (загрози соціальній, кадровій, інтелектуальній безпеці тощо) та також впливають на показники прибутковості та фінансового стану.

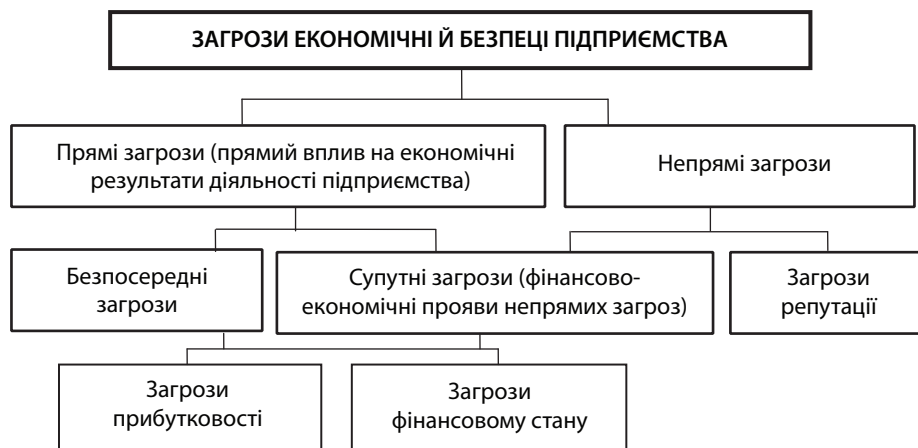

Рис. 1. Багаторівнева класифікація загроз економічній безпеці підприємства за характером дії на об'єкт дослідження

На *третьому рівні* загрози другого рівня аналогічно поділяються на небезпечності, що прямо впливають на зменшення прибутку підприємства, та ті, що погіршують інші економічні показники його діяльності.

У роботі [5] було представлено класифікацію загроз економічній безпеці за суб'єктами впливу, яка, дозволяє виокремити економічні загрози безпосередньо підприємству та власникам корпоративних прав на нього. Дійсно, наявність загроз інтересам власників корпоративних прав впливає на рівень економічної безпеки підприємства – так, зменшення дивідендних виплат негативно впливає на ринкову вартість підприємства, та відповідно, скорочує можливості підприємства щодо залучення інвестицій.

Проте недоліком такої класифікації, на наш погляд, є те, що автор враховує лише інтереси його власників, при цьому не враховуючи інших стейкхолдерів господарюючого суб'єкта, якими є також менеджери різних рівнів, працівники, дебітори, кредитори, інвестори і т. п. Так, затримка виплати або скорочення заробітної плати, яка виражає інтереси найманих працівників, негативно впливає на кадрову безпеку підприємства та створює загрози погіршення мотивації, продуктивності праці, та навіть страйків. Все це також погіршує репутацію підприємства та негативно впливає на його ринкову вартість. Погіршення платоспроможності дебіторів створює загрозу виникнення дефіциту фінансових ресурсів у підприємства, та відповідно, погіршення його фінансового стану. Тому нами пропонується загрози економічній безпеці підприємства розглядати в розрізі самого підприємства та всіх його стейкхолдерів, а не тільки власників (рис. 2).

У свою чергу, кожний вид загроз економічній безпеці підприємства необхідно розглядати як окрему ієрархічну систему, яка поєднує елементи, виділені за іншими класифікаційними ознаками.

Багаторівнева класифікація економічних загроз підприємству представлена на рис. 3.

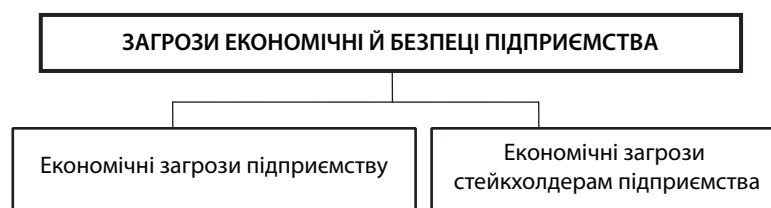

Рис. 2. Удосконалена класифікація загроз економічній безпеці підприємства за суб'єктами впливу

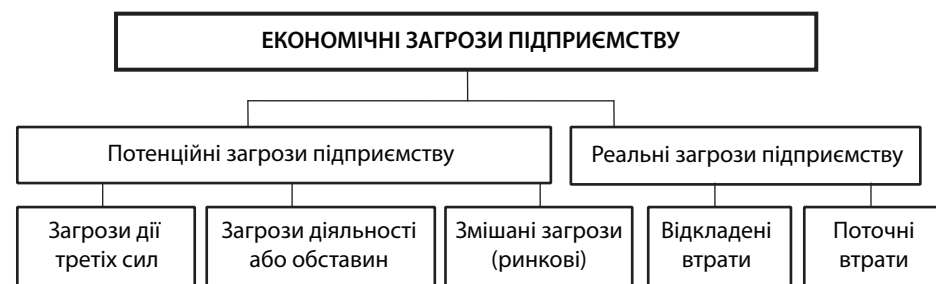

Рис. 3. Класифікація економічних загроз підприємству

Запропонована багаторівнева класифікація економічних загроз підприємству дозволяє поєднати такі класифікаційні ознаки, як імовірність настання загроз, відношення до джерела загроз, віддаленість часу настання, а також здатність загроз трансформуватися.

На першому рівні економічні загрози підприємству поділено за ймовірністю їх настання на потенційні (навколо яких виникає невпевненість щодо настання) та реальні загрози підприємству (існуючі загрози або ті, ймовірність настання яких дуже висока). Далі, потенційні загрози класифікуються за відношення до джерела загроз на: загрози дії третіх сил, які викликані цілеспрямованими діями певних осіб (конкурентів, поставальників, рейдерів тощо), та загрози діяльності або обставин, що є результатом неефективної діяльності підприємства, зривами виробництва, низьким рівнем техніки, технологій або результатом обставин, що склалися, у тому числі форс-мажорних. Враховуючи можливість загроз трансформуватися, що досліджена у роботі [5], нами створено групу змішаних загроз, які можуть бути викликані як діями третіх осіб так і збігом обставин. Реальні загрози підприємству за віддаленістю часу настання запропоновано розглядати в розрізі поточних втрат (що вже понесені або будуть понесені найближчим часом) та відкладених (відтермінованих).

Такий підхід до класифікації економічних загроз підприємству не передбачає урахування видів загроз класифікованих за об'єктами посягань (загрози діяльності та власності підприємства).

При побудові багаторівневої класифікації загроз стейкхолдерам підприємства, перш за все ураховується їх належність до цього підприємства, згідно якої, вони поділяються на загрози внутрішнім стейкхолдерам (працівникам і менеджерам різних рівнів) та зовнішнім (акціонерам, кредиторам, інвесторам, дебіторам тощо). Останні, своєю чергою, можуть поділятися за рівнями віддаленості від самого підприємства:

зовнішні стейкхолдери першого, другого, третього і т. д. рівня. Схематично це зображено на рис. 4.

Така класифікація є актуальною для об'єднань підприємств (холдингів, корпорацій), коли підприємства – учасники корпорацій є засновниками інших, дочірніх підприємств. В такому випадку при виникненні загроз економічній безпеці дочірнього підприємства (загрози прибутковості, фінансового стану, репутації) виникають відповідні загрози материнським підприємствам як можливість зменшення дивідендних виплат та зменшення ринкової вартості акцій дочірніх підприємств.

На основі ґрунтовної комплексної та системної багаторівневої

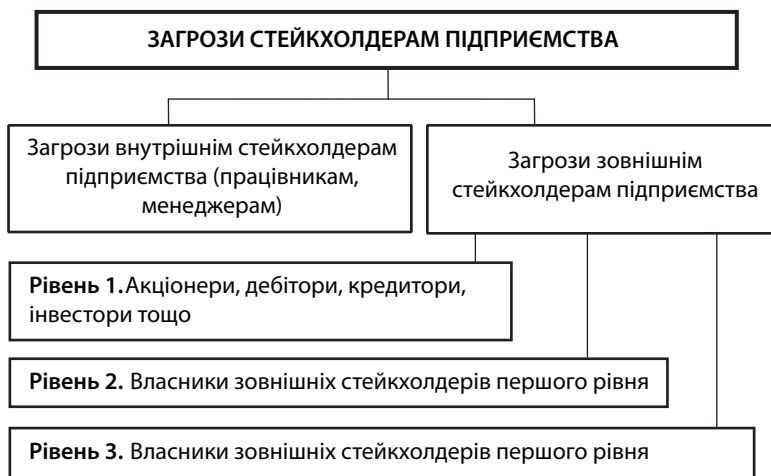

Рис. 4. Класифікація економічних загроз стейкхолдерам підприємства

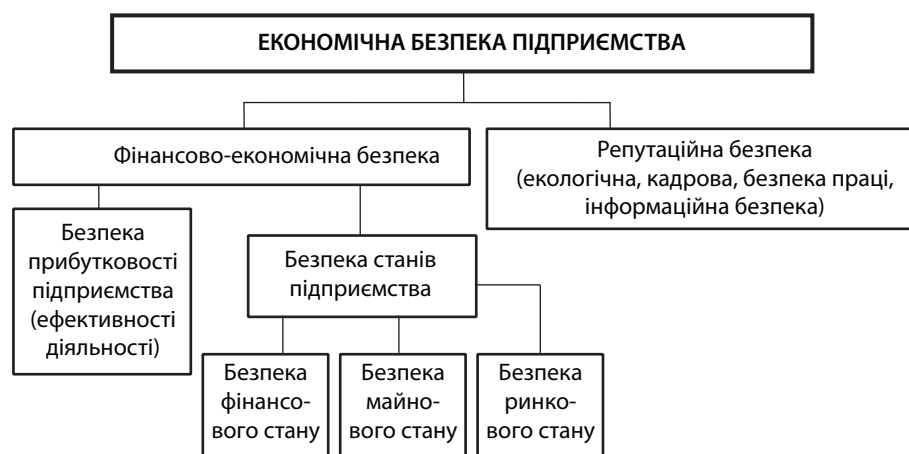

Рис. 5. Класифікація складових економічної безпеки підприємства

класифікації економічних загроз маємо можливість побудувати багаторівневу класифікацію складових економічної безпеки підприємства, яку представлено на рис. 5.

ВИСНОВКИ

Таким чином, загрози діяльності підприємства мають як прямий вплив на його економічну безпеку, тобто приводять до витрат (втрат) та зменшення прибутковості та погіршення фінансово-майнового стану підприємства, так і опосередкований, через його репутацію.

Репутаційні загрози мають фінансово-економічні прояви, тому мають частково прямий вплив на фінансово-економічну безпеку підприємства, але, крім того, погіршення репутації може призвести до зниження ринкової вартості підприємства. Тому у складі заходів щодо підвищення економічної безпеки підприємства доцільно передбачати також заходи, направлені на покращення його репутації. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 // Офіційний вісник України.– 2003.– № 11.– С. 303, ст. 462.

2. Губарєв О. О. Економічна безпека / Харківський національний економічний ун-т.– Х.: ХНЕУ, 2007.– 60 с.

3. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект.– К.: Атіка, 2005.– 432 с.

4. Клейнер Г. Б., Тамбовцев В. Л., Качалов Р. М. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность / РАН.– М.: Экономика, 1997.– 288 с.

5. Молодецька О. М.

Сучасні підходи до класифікації загроз економічній безпеці підприємства [Електроний ресурс] / О. М. Молодецька.– Режим доступу до матеріалу: http://www.rusnauka.com/27_NNM_2009/Economics/52045.doc.htm

6. Мунтіян В. І. Економічна безпека України.– К.: КВІЦ, 1999.– 463 с.

7. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: моногр.– К.: Книжкове видавництво НАУ, 2007.– 436 с.